

Çocuklara Anlatılan İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çocuk Kitaplarının Analizi¹

Elif ÇAĞLI KAYNAK²

Çocuklara Anlatılan İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çocuk Kitaplarının Analizi

Istanbul as Told to Children: Analysis of Istanbul Metropolitan Municipality's Children's Books

Öz

Çocukluk dönemi geleceğin vatandaşlarının kimliklerini edindikleri en önemli zaman dilimi içerisinde yer alır. Bu nedenle çocuklar, iktidarın elinde tuttuğu mekanizmalar aracılığı ile ideolojik aktarımlara maruz kalır. İktidar başta eğitim olmak üzere basın yayın, medya, tarih, edebiyat, sanat, kültür aktiviteleri gibi pek çok alanda kendi ideolojik aktarımını gerçekleştirip bu alanları yeniden şekillendirir. Çocuk edebiyatı da bu pratiğin dışında değildir. İktidarın ortak yaşam alanlarını dönüştürme çabası kent imgelerinin oluşumunda da etkisini gösterir. Bu süreçte ise yerel yönetim mekanizmalarının ilgili aktarım kanallarını nasıl kullandığı ve nasıl bir kent imgesi yarattıkları önem taşır. Bu çerçevede çocuklar için basılan ayrı bir yayın alanının var olması çocukların dünyasında oluşması hedeflenen İstanbul imgesini analiz etmek açısından oldukça kolaylaştırıcıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kültür A.Ş de özellikle 2000 sonrasında çocuklara yönelik olarak İstanbul'u anlatan pek çok kitap basmıştır. Bu çerçevede bu çalışma kapsamında söz konusu dönem içerisinde ulaşılabilen kitaplardaki İstanbul imgesi öne çıkan ana temalar, kullanılan sembolik öğeler, arka plandaki resimler, hâkim bir söylemin var olup olmadığı çerçevesinde değerlendirilecektir. İlgili kaynaklar türlerine göre başlıklandırılırken ana tartışma ekseninin geleneksellik vs. modernlik, saflık vs. bozulmamışlık, kır vs. kent ayrımları ekseninde gelişmiş olduğunu belirtmek gerekir.

Abstract

Childhood takes place in the most important time period in which future citizens gain their identities. For this reason, children are exposed to ideological transfers through the mechanisms held by the political power. The power carries out its own ideological transmission and reshapes many fields such as education, press, media, history, literature, art and cultural activities. Children's literature is not excluded from this practice. The effort of the power to transform the common living spaces also shows its effect on the formation of urban images. In this process, it is important how local government mechanisms use the relevant transmission channels and how they create a city image. In this context, the existence of a separate publication area for children makes it very easy to analyze the image of Istanbul that is aimed to be formed in the world of children. Istanbul Metropolitan Municipality Culture Inc. has also published many books about Istanbul for children, especially after the year 2000. In this context, this study will be within the framework of the main themes, the image of Istanbul in the books accessible during the said period, the symbolic elements used, the pictures in the background, and whether there is a dominant discourse. While the relevant sources are titled according to their types, it should be noted that the main axis of discussion is traditional versus modern, purity versus unspoiled, rural versus urban distinctions.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Çocuk, Kent

Keywords: İstanbul, Child, City

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

¹ Bu çalışma CUDES 2021'de sunulmuş ve "The Construction of "İstanbul" in İstanbul Metropolitan Municipality's Children's Books"- İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Çocuk Kitaplarında İstanbul'un İnşası" isimli başlıkla sadece İngilizce özeti Abstracts & Proceeding kitabında online olarak basılmıştır. Yukarıdaki özet gözden geçirilerek yeniden revize edilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, elif.caglikaynak@kent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9426-3132

1. Giriş

Modernitenin çocukluk algısı çocukluğun yanı sıra modern yetişkinliğe dair konumlandırma ve anlamlandırma pratiklerini içerir (Öztaş, 2011: 4). Bu nedenle çocukluk dönemi “geleceğin vatandaşı, yurttaş”larının kimliklerini, benliklerini kazandıkları bir zaman dilimi olması açısından siyasal iktidar tarafından önemsenir. Bu önemsenme siyasal iktidar tarafından benimsenen değerlerin, bakış açılarının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan pratiklerle el ele gider. Çünkü bir ideolojinin varlığını devam ettirebilmesi için ileride yetişkin olacak kuşaklar tarafından benimsenmesi, özümsemi ve aktarılmaya hazır hale gelmesi gerekir. Televizyon, radyo, basın, eğitim kurumları, dinsel kurumlar, edebiyat, sanat vb. alanlar Althusser tarafından da değerlendirildiği üzere ideolojik araçlar arasında yer alır. Bu araçlar insanın yeniden üretimini de sağlayan temel unsurlar olarak karşımıza çıkar (Örs, 2007: 24-25). Çocuklar nezdinde bakıldığında çocuk edebiyatının da bu sürece dahil edildiği görülür. Çocuklar için hazırlanan metinlerde benimsenmesi hedeflenen sosyo-kültürel motiflere, değerlere, çocukların yaşam alanlarına ilişkin aktarımlara rastlarız.

Ortak yaşam alanlarını düzenlemeye ve dönüştürmeye çalışan iktidar, bunları fiziksel ve/veya imgesel olarak “ideal” hale büründürmek için çaba sarf eder. Şehrin kamusalılığı bu nedenle ilgili süreç açısından ön plana çıkarken şehirleri konu alan çocuk kitapları da hem şehre ilişkin imgenin analizine sağladığı imkân hem de çocukluk döneminin özgün konumunu ortaya koyabilmesi sayesinde inceleme açısından önem kazanır. Mekânsal düzenlemeler, katılımcı yapı ve kullanım alanları anlamında “çocuk dostu şehir” kavramı giderek literatürde daha fazla kendisine yer bulmaktadır. Ancak bu yazının konusu çocuklarda şehir imgesinin hangi öğelerle oluşturulduğunu belirlemekle sınırlı olduğu için “çocuk dostu şehir” kavramı çerçevesindeki tartışmalar ve öneriler yazının kapsamı içerisine dahil edilmemiştir. Şehir kurgusunun İBB’nin çocuk kitapları üzerinden analizi İBB’nin şehri hem fiziksel hem de düşünsel olarak oluşturabilme potansiyeli dikkate alındığında oldukça önem kazanır. Bunun yanı sıra bu inceleme çocukluk döneminin yukarıda bahsedilen önemi göz önüne alınarak İBB’nin kendi yayınevi tarafından bastırdığı ve İstanbul imgesine dair öğeler içeren 2000 sonrasında basılmış ve ulaşılabilen çocuk kitapları ile sınırlı kalmıştır. Çalışmanın kapsamını yerel yönetimlerde seçimler sonrasındaki değişikliğe bağlı olarak çocuklar için yeni bir İstanbul imgesi içeren kitaplar basılması ve bunların incelenmesi dahilinde veya başka şehirlerde belediyelerin çocuklar için yaptığı yayınları analiz ederek genişletmek mümkündür. Ancak İstanbul nezdinde karşılaştırma yapılabilecek böyle bir literatür henüz bulunmamaktadır.

Bu çalışmada ilgili kitaplar incelenirken çeşitli ana temalar belirlenip bu çerçevede sistemli bir analiz gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle yöntem olarak nitel içerik analizinin hedeflendiğini söylemek mümkündür. Araştırmanın temel sorusu İBB’nin çocuk kitaplarında İstanbul imgesini nasıl ve hangi öğelerle aktardığı şeklinde kurgulanabilir. Bunun cevabı aranırken ise geleneksel- modern, kır- kent, distopya- ütopya dikotomilerinin metinlerdeki ifade ediliş biçimleri göz önüne alınarak analiz yapılmıştır. Literatür taraması kısmında da değinileceği üzere ilgili alandaki çalışmalar içerisinde çocuk kitaplarında kullanılan görseller, anlatım tarzları, dikotomilerin kullanımına ilişkin eserlerin araştırmanın konusu açısından daha fazla yol gösterici olduğu söylenebilir.

İstanbul, Türkiye’nin çok kültürlü, karmaşık ve en büyük metropolü olarak yerel, ulusal ve küresel düzeyde simgeselleşen pek çok öğeye sahiptir. 2000’li yıllardan itibaren İBB Kültür A.Ş tarafından basılan çocuk kitaplarında İstanbul imgesinin analizini kitapların türlerine göre kategoriler ekseninde yapmak mümkündür. Bunlar: hikâye ve masal kitapları, çocukların kendi hikayelerini yazdıkları kitaplar, okula yardımcı ders kitapları ve etkinlik kitapları olarak sıralanabilir. Tüm bu farklı yayınların ortak yönü şehir imgesinin geleneksellik- modernlik, kır- kent, distopya- ütopya dikotomilerinin ana çatısı altındaki öğelerle analiz edilebilmesidir. Bu nedenle söz konusu yayınlar analiz edilirken bu öğelerin nasıl işlendiği göz önüne alınarak nasıl bir şehir imge veya imgesinin çocuklara aktarıldığı ortaya konacaktır.

Ancak bu yapılmadan önce çocuk kitaplarında şehir imgesinin analizine ilişkin eserlerdeki değerlendirmeler literatür taraması kısmında ele alınacaktır.

2. Literatür Taraması

Şehirler, toplumsal, kültürel ve ekonomik etkilere bağlı olarak değişen, dönüşen dinamik bir yapıya sahiptir ve sakinleri tarafından kendilerine atfedilen değerlerle olduğu kadar yaşam alanlarını şekillendirmeye çalışan iktidar pratikleri ile de şekillenir. Çocuklara anlatılan şehirler ise “ideal toplum”, “ideal ortak yaşam alanı” değerlerini arka planında barındırır. Bu nedenle özellikle belediye gibi yerel yönetimlerin çocuklar için bastığı kitaplarda nasıl bir şehir tasvir edildiği önemlidir. Çünkü çocuk kitapları veya çocuklara yönelik yayınlar bir düzende yetiştirilmesi hedeflenen bireylere dönük yayınlar olması açısından da anlamlıdır. Bu yüzden çoğu zaman çocuklar inşa edilen geleceğin bir parçası olarak alıcı konumunda yer alırken; bu inşa faaliyetinde rol alan yazar ve çizerler aktarıcı, yapıcı ve verici konumda bulunur (Bavidge, 2006: 322, Rose, 1984’ten aktaran Bavidge, 2006: 323).

Kitaplardaki anlatım tarzı ile çocuklara belli bir bakış açısının kazandırılmaya çalışıldığı görülür. Örneğin nostaljik bir anlatım tarzında yerele övgü yapılırken çocuğun doğa ve geleneklerle olan ilişkisi yeniden inşa edilmeye çalışılır. Buna karşılık dönüştürücü bir anlatıda içinde yaşanılan şehre ilişkin süreçlere katılan aktif çocuklar ve gençler vardır. Aksiyon boyutunun olduğu kapsamlı çalışmalarda ise çocukluktan yetişkinlerin dünyasına daha net bir biçimde evrilme görülür. Realist anlatılarda toplumsal refaha, haklara, güçsüzlüklere ilişkin söylemler yer bulurken; rasyonel olmayan biçimdeki anlatılar daha eklektik ve kaosu öne çıkaran bir şekilde ilerler (Bavidge, 2006: 324-327).

Şehir imgesinin aktarıldığı kitaplarda hem arka plandaki resimler hem de sözcükler oldukça önemlidir. Resimler bize neyin nasıl aktarılmak istendiğine dair ipuçları sunan temel anahtarlardır. Sözel ve görsel boyutu birlikte değerlendirerek sözcüklerle resim arasındaki ilişkiye değinmek önemlidir. Şehir tasvirlerindeki binalar, o şehrin bileşenleri olarak kullanılan görseller, arka plandaki renk seçimleri, karakterler, karakterlerin yüz ifadeleri ve konumları gibi pek çok öge aslında çocukların zihinlerine ideal şehri yerleştirmede önemli bir yere sahiptir. Görseldeki çerçevenin boyutu, karakterlerin görselde nerede durdukları, okuyucunun karakterin yerine geçmesini sağlayacak bir görsel düzenlemesi olup olmadığı, karakterlerin büyüklük ve detayları gibi pek çok düzenlemenin önemli olduğunu belirtmek gerekir (Painter, Martin ve Unsworth 2012: 5-7, 15-16). Kısacası resimler bir nevi okuyucunun hikâyeye ne zaman ve ne kadar katılacağını, nasıl ilişki kurabileceğini belirler. Karakterin gözünden neyin nasıl görüldüğü meselesi, şehrin algılanışını oldukça etkileyen bir unsurdur. Bu nedenle kitaplarda şehirlere özgü simgelere yer verilmesi rastlantı değildir. Kelimelerin ifade edemediği detaylar görsellerde birleşirken, görselin neyi ifade ettiği kelimelerde kendisini bulur (Painter vd., 2012: 5-7, 15-17). Resimlerdeki renkler dahi okuyucuda belli duyguları uyandırır: sıcak renkler canlılık taşırken, koyu siyah ve gri tonları korku, endişe ve tehlike sezgisini artırır (Painter vd., 2012: 35). Metinlerdeki arka plan görselleri sosyal, ideolojik mesaj verirken; kelimelerle birlikte hikayeleri anlamlı hale getirir. Yazı ve resmin birlikte olduğu metinlerin analizi bu nedenle çoklu içerik analizi içerisinde değerlendirilebilir. Kelimelerin sessizleştiği yerde görsellere kulak vermek gerekir ya da tam tersi bir yol tercih edilebilir. Çünkü biri “sessiz ve görünmez iken diğeri konuşur” (Nodelman 1988’den aktaran Painter vd., 2012: 4, Painter vd. 1-5).

Kitaplarda bazen indirgemeci bir yaklaşım benimsenerek genel geçer ve çoğu zaman doğruluğu sorgulanmaksızın kabul edilen bilgiler birer kalıp halinde sunulabilir. Örneğin Afrika denildiğinde yerli insan ve vahşi yaşamla dolu bir coğrafya anlatan pek çok kitap vardır. Bu şekilde şehirlere ve ülkelere aslında gerçeği pek de yansıtmayan veya tek boyutu ile yansıtan anlamlar yüklenir. Buna karşılık şehirlerdeki çok kültürlülüğün farkına varmak, o ülkeye içeriden bakış geliştirmek yani ülkeye veya şehre bizzat içerisinde yaşanılan toplumun gözüyle algıladığı hale getirmek önemlidir (Kuntz, 1997:3-7).

Geleneksel değerlerin modern şehirlerde yok olduğu ve öze dönme inancının pekiştiği pek çok yayında kırsal değerlerin, köyün, doğanın övülmesi söz konusudur. Saf ve bozulmamış doğaya karşı kaotik, karmaşık ve tehlikelerle dolu kentler çocuklar için yaşanılacak ve ayak uydurulacak bir mekân olmaktan çıkar (Foster, Finnis ve Nimon, 2005: 52, Jones, 2002). Şehirden kırsala göç, öze ve doğaya dönüş en olumlu portre iken; şehrin dışına kaçamayanlar için bu yol “eski, öz” şehre ve bu şehrin değerlerine dönüş aracılığı ile gerçekleşir. Doğaya, kuma, toprağa dokunan kişinin kendini bulma ve özgürleşme hali sanıldığı aksine modernitenin simgesi olan kentte değil, bozulmamış kırsal düzende gerçekleşebilir. Bu anlamda kırsalın yüceltilmesi üzerinden işlenen modern, kapitalist, tüketime dayalı şehir toplumu eleştirisinin çocuk kitaplarında yer aldığını söylemek mümkündür (Grenby, 2008: 20-21).

Şehrin depresif ve umutsuzluk taşıyan tarafları sadece hikayelerde değil şiirlerde de yer bulur. Bunun yanı sıra şehir acı çekilen, şiddet ve sömürünün olduğu bir mekân iken; aynı zamanda bilinmeyenlerle mücadele edilen bir alandır. Dolayısıyla korku ve güvensizlik şehre hâkim olan öğelerin başında gelir (Russell, 1998:33-34). Yozlaşmış, gri, kalabalık ve yoksulluğun hüküm sürdüğü şehre karşı, bereketli, huzurlu, sağlıklı alanlara sahip, samimi ve yeşil yerel övgüsü pek çok yayında baskındır. Şehirde doğallıktan uzak olan ses ve algıların çocuklara duysal ve ahlaki açıdan zarar verdiği vurgulanırken; materyal dünyanın sarıp sarmaladığı ama iletişimin oldukça sınırlı kaldığı bir ortamdan bahsedilir. Şehir çocukların masumluğuna uymayacak derecede tehlikelerle doludur (Bavidge, 2011: 208-210). Buna karşılık kırsal alan, duyulara, dokunmaya, hissetmeye açık, güvenli ve çocukların saf ve bozulmamışlığına en yakın alandır (Jones, 2002).

Güvenilir alanlar evler, yakın komşular ve mahalleler olarak sunulurken bu alanların dışında ötesindeki yerler bilinmezlik taşıyabilir. Dolayısıyla keşifler ancak yanlarında güvenilir birileri olduğunda çocuklar için tehlikeli olmaktan çıkar. Şehri keşfetmek ise, yürümek, dolaşmak eylemde bulunmak ve iletişim kurmak ile mümkündür (Löwe, 2017: 103-108). Kendi merkezinin dışındaki karmaşıklığa güvenilir kişilerle adım atarak ilerlemek yapılabilecek en uygun keşif olarak yer alır. Ancak bazı şehir imgeleri vardır ki “her şey mümkün” imajını verir. Herkesin yıldızlara ulaşabileceği, imkansız olmadığı şehirlerdir bunlar. Heyecanın, eylemliliğin ve fırsatların hiç eksik olmadığı bireylerin kendilerini kolaylıkla gerçekleştirdikleri şehirlerdir (Gutierrez, 2017: 113- 116). Şehirlerin kendi karakterleri vardır. Bu karakterler içerisinde yaşayanların da bunu benimsemesi buna adapte olması beklenir (Gutierrez, 2017: 123). Farklı renkleri içerisinde barındıran şehirlerin farklı düşünceleri de içinde barındırabilir hale geldiğinde yukarıda bahsedilen dikotomik varsayımların ötesine geçilebileceği de öngörülür (Campagnaro, 2017: 153-55).

Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında İBB'nin çocuk kitaplarında görseller ve kelimelerin kullanışı ile bütünsel hale gelen İstanbul imgesinin farklı yayın kategorilerinde hangi ortak veya farklı yönlerle ortaya çıktığı bir sonraki başlıkta değerlendirilecektir.

3. İBB Çocuk Kitaplarında İstanbul İmgesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2000 yılı sonrasında çocuklar için pek çok alanda kitap basmıştır. Bunlar hikayeler, masallar, etkinlik kitapları, okula yardımcı kitaplar, öykü yarışması sonucunda dereceye giren çocukların hikayelerinin basıldığı kitaplar olmak üzere sınıflandırılabilir. Bu yayınlarda İstanbul imgesine bakıldığında geleneksellik modernlik çatışmasını uzlaştırmaya dönük, geleceği özellikle Osmanlı geçmişinin tarihsel öğelerini koruyarak kurgulayan, çağın gerekliliklerine ayak uydurmakla birlikte “özel” değerleri taşıyan, kent yaşamıyla kır yaşamını bir arada yaşatmaya çalışan, dinsel temalarda çok kültürlülüğe kapı aralayan bir anlatının ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Hikâye ve Masallarda İstanbul

Öyküler ve masallar içerisinde kimi zaman önde kimi zaman arka planda yer alan İstanbul tasvirleri ve sözel betimlemeler dönemin hâkim bakış açısı ile paralellik göstermektedir. İstanbul Kültür A.Ş.'nin

Çocuk Yayınları'ndan basılan bu kitaplarda yukarıda bahsedilen temalara ilişkin çeşitli değerlendirmeler yapmak mümkündür.

İstanbul'un çok kültürlü boyutuna en net biçimde değinen kitap "İstanbul'un Prens Adaları" isimli hikâye kitabıdır. Kapağında turist olduğu düşünülen grup ve Aya Yorgi Kilisesi yer almaktadır. Kitapta Adalar mekânsal olarak doğa ile iç içelik, bisiklet ve martı ile özdeşleştirilmiştir. Martının gözünden çevre ise simit ve vapur ikilisiyle ele alınır. Vapur direğinde dalgalanan bayrak milliyetçi değerlerin aktarımını sağlarken arka plandaki ezan sesinin varlığına vurgu yapılır: "...Baba martı ile yavru martının kanat seslerine epey uzaktan gelen ezan sesleri eşlik ediyordu" (Zengin, 2012a: 6). Ezan hem dinsel boyut hem de zaman algısında geleneksel yaklaşımı göstermesi açısından eserlerde sıkça kullanılan bir olgudur. Kitapta dini mekanlar konusunda farklılıkların işlendiği görülür. Zira kahramanlar Büyükkada'ya vardıklarında tarihi yapılar arasından Aya Yorgi'nin seçilerek bu mekânın adanın en tepesinde yer aldığı için manzara açısından önemine ve bahçedeki insan kalabalığına dikkat çekilirken, Hıristiyanlar için önemine de değinilir (Zengin, 2012a: 8-9).

Adadaki doğallık, bozulmamışlık, sakinlik şehrin içindeki kaosa karşı bir düzeni temsil eder. Bu haliyle adalar aynı zamanda şehirden kaçış ve yaşanılacak yer imgesine en uygun şekilde denk düşmektedir. Yeşillik, arabaların olmayışı, karmaşadan uzaklık, sakinlik ve dinginlik adayı, kaçış için önemli bir mekân haline getirir. Hıristos Manastırı, Ruhban Okulu ada anlatımlarında yerini alarak Adaların çok kültürlü yapısını ortaya koyan diğer öğeler olarak karşımıza çıkar. Buna karşılık kimsenin uğramadığı Kaşık adası kuşlara bile ev sahibi olamamış önemsiz bir öteki ada olarak görülürken; İstanbul'da iletişimin sağlanabileceği çanak antenlerin yönünü belirleyen Kınalı Ada'nın ise tek özelliği olarak vericiler ve manzara olarak ifade edilir (Zengin, 2012a: 16-18).

Prens Adalarının rakibi ise tarihselliği ve görkemi ile ön plana çıkan tarihi yarımadadır. İstanbul'un tarihi sarayları ise bir kedinin baş kahraman olduğu "İstanbul'un Tarihi Sarayları" isimli hikâye ile anlatılır (Zengin, 2012b). Eserde, Topkapı Sarayı'ndaki kalabalık dikkat çekerken; eserdeki kahramanlardan biri olan kedi bununla baş ederek etrafı tanımaya çalışır (Zengin, 2012b, 4-6). Kocaman insan ayakları altında kalmadan saray turu atan bir kediye rehberlik eden de kitapları kemirerek bilge hale gelen faredir. Her ne kadar fareler hep kedilerin düşman olmasıyla bilinse de bu kitapta bunun tam tersine işaret edilmiştir (Zengin, 2012b: 7). İstanbul'un yer altı geçitlerine de vurgu yapılan eserde bir sonraki durak Dolmabahçe Sarayı olarak belirlenir. Ağırıklı olarak sarayın Osmanlı mirasına ilişkin bilgiler paylaşılır (Zengin, 2012b: 8-13). Çırağan Sarayı'na geldiğinde ise Sarkis Balyan'a yer verilir. Sarayın heybeti, oda sayılarının çokluğu ve ihtişamı ön plana çıkarılırken güçlülük fiziksel ve sayısal bilgilerle ifade edilir (Zengin, 2012b: 14-15). Beylerbeyi ve Yıldız Sarayı'nda da bu durum değişmeyecektir. Son durak Eminönü ise klasik Osmanlı kayığı içerisindeki balık ekmek satan görünümle kitabın son sayfasında yerini alır (Zengin 2012b: 16-20). "İstanbul'un Süslü Çeşmeleri" isimli kitap ise Osmanlı tarihinin unsurlarının kaynaştırıldığı bir diğer eserdir (Zengin, 2012c). Çeşmeler, camilerle birlikte ele alınırken mekanları renklendiren bir başka simge olarak laleler ön plana çıkar (Zengin, 2012c: 4). Ancak doğaya ilişkin imgeler bununla sınırlı değildir. Camilerin ve tüm meydanların avlularından eksik olmayan güvercinler bu anlatılara eşlik eder (Zengin, 2012c). İstanbul'un tüm bu tarihsel mirasının aktarımının ise nesiller arasında kurulacak köprüyle gerçekleşebileceği ön görülür. Dolayısıyla yaşlılar ve torunlar arasındaki kuşak farklılıkları bir kenara bırakılarak İstanbul mirasını aktarma üzerinden bir ortaklık sağlanarak geçmişin gelecekteki muhafazasının temelleri atılır:

"Yavru güvercin suya iyice kandığında hemen yan taraflarında bulunan dede ve torunun konuşmalarına kulak kesildi.

‘ Bu çeşmeyi Osmanlı padişahlarından Sultan II. Ahmed yaptırmış. Bak yukardaki kitabesinde eski yazıyla şöyle yazıyor. “ Aç besmeleyle iç suyu/ Han Ahmed’e eyle dua.” İstanbul’un en önemli ve en güzel meydan çeşmesi bu” (Zengin, 2012c: 9).

“Rüzgâr Dede ve Küçükçekmece Gölü” (Aktaş, 2014a)nde ise kır-kent ayrımı insanların davranışları üzerinden anlatılır. Buna göre meraklı bir köy çocuğu olan Rüzgâr köye gelen seyyah bir dedeyi kendisine rol model olarak seyyah olmaya karar verir ve onun gibi İstanbul’u görmek üzere yola çıkar. Geleneksel bir köyde olmasına rağmen Rüzgâr farklıdır. Olağanüstü yetenekleri vardır. Doğru bilinen yoldan ayrılmadan kendi kararını verebilecek yeterliliğe sahiptir. Gidilen yerlerde “Tanrı misafiri” olarak ağırlanma Türk kültürüne ait bir özellik olarak ortaya çıkarılırken İstanbul’a yakın bir köye gelindiğinde insanların bu şekilde kapıya gelen insanları evine almadıkları için onların bencilliğine vurgu yapılır (Aktaş, 2014a: 18-21). Buna karşılık fakir olan kişinin seyyaha yardım etmesi ve elindekini paylaşması geleneksel normlardaki paylaşılan değerlere ve ortak normların korunmasına işaret ederken paylaşımcı olmayan kişilerin evlerinin suların altında kalması ile oluşan Küçük Çekmece Gölü efsanesinde modernitenin getirdiği bencillikle geleneksel değerleri unutan insanların başlarına felaketler gelebileceği vurgusu yer almaktadır.

İstanbul’un mekânsal tasvirlerinin yer aldığı bir diğer kitap olan “Cıvı Cıvı Taksim”(Börekci, 2016) kitabında Türkmen çocuklar ile İstanbul’da yaşayan çocukların öğretmenleri eşliğinde İstanbul’u gezmeleri aktarılır. Dolayısıyla farklılık ve çoğulcu anlayışın bu kez “Türklük” ekseninde kurulduğu görülür. Sadelik, geleneksel yeme biçimleri ve yemekler kitapta öne çıkarılırken yabancı gözüyle İstanbul’un en sevilen yerleri saraylar, tarihi kentler ve Boğaziçi olarak karşımıza çıkar. Gezi için tavsiye edilen yapı ise 1453 Panorama Müzesi’dir (Börekci, 2016: 13). Burası özellikle Osmanlı mirası ve fetih ekseninde değerlendirilirken; fetih canlılığı ve Konstantinopolis’in düşüşü şeklindeki ifadelerle Osmanlı’nın yüceltildiği görülür (Börekci, 2016: 13-20). Sonraki durak Kariye Müzesi’nde ise içerik hakkında sadece Bizans mozaikleri olduğu bilgisi yer alır. Tekfur Sarayı ise yine Bizans geçmişinin mirası olarak değerlendirilir. Buna karşılık bu yapının ayakta kalamama sebebi sağlam yapılmamasına bağlanırken sağlam yapı ustası olarak Mimar Sinan ön plana çıkarılır (Börekci, 2016: 21-30). Bir başka durak olan Adalar diğer eserlerde olduğu gibi mavi, yeşil, vapur, piknik, fayton ve bisiklet ile özdeşleşmiştir. Adalar, İstanbul’un deniz köyleri olarak tanımlanır. Adaların tepelerindeki tarihi mekanların farklı dinlerden yaşayan insanların mekanları olduğuna dair yapılan vurgu ile çok dinli boyutuna yer verilir (Börekci, 2016: 30-55). Kitapta Eminönü, Galata Kulesi, köprüsü, balık ekmek, telaşlı insanlar ve Haliç ile özdeşleşir. Beyoğlu’nda Pera’nın Bizans geçmişi anlatılırken Bizans ve Cenevizliler’in “kıymet bilmediği” asıl kıymeti “Osmanlıların bildiği” şeklinde bir ötekileştirme ve olumsuzlama ile karşılaşıyoruz:

“ Beyoğlu, İstanbul’un gözde bir ilçesi. Fakat kıymetini ne Bizans biliyor ne de Galata’ya yerleşen Cenevizliler. İlk olarak Osmanlı Devleti bu bölgeye alaka göstermiş pek çok eser yapıp ilgiyi Beyoğlu’na çekmiş ” (Börekci, 2016: 67).

Taksim’in taksim, su deposu geçmişinden gelen adını da Osmanlı geçmişi içerisinde anlatılırken Taksim Cumhuriyet anıtının Cumhuriyet tarihindeki simgesel boyutuna da yer verilir. Taksim’in bir diğer simgesi tramvay olarak karşımıza çıkar. Galata Mevlevihanesi ise Osmanlı mirasının bir diğer simgesi olarak gezintiyeye dahil edilirken Beyoğlu’ndaki kilise ve pasajların ise sadece adlarına yer verilir (Börekci, 2016: 66-78). Söz konusu kitapta çocukların birbirlerine kültürel aktarımları oyunlar aracılığı ile yaptığı görülür (göz dangdı- körebe, yalpak aldı- mendil kapmaca, gizlem pençek- saklambaç, ay terek, gün terek- mendilim dört köşe) (Börekci, 2016: 30-42). Kitap içerisinde dikkat çekici öğelerden biri de diğer eserlerden farklı olarak; hava sıcaklığı ile küresel ısınma arasında kurulan ilişkidir. Ancak küresel ısınmanın açıklamasında insan- doğa ilişkilerinde bozulan denge kadar doğanın insan gibi davrandığını

düşünülmesini sağlayacak şekilde bir aktarım da yapılır: “Öyle çok kızmış ki insanlara ısındıkça ısınmış.” (Börekci, 2016: 45). İnsanın sadece kendisini değil doğadaki diğer varlıkları da düşünmesi ve buna göre düzenlenmesi gereken davranışları noktasında ciddi bir bilinç yapısına dikkat çekmek gerekir.

“Bizim Mahallenin Dedektifleri” isimli kitap ise seri şeklinde çıkan bir yayındır. Burada belirli çocuk karakterler söz konusudur. Bu karakterlerin bazılarının toplumsal cinsiyet rollerini aştığı görülmektedir. Serinin “Eski Konağın Gizemi” isimli kitabında Reyhan meraklı ve çok iyi futbol oynayan bir karakterdir. Kerem ise çok okuyan ve çiçeklere meraklı bir çocuktur. Ancak mahallenin kulübü ve bir arada planlamaların yapıldığı yerin erkek egemen olduğu ve Reyhan’la çok yakın arkadaş olan Kerem’in dışlandığı görülür. Erkek kalesi olarak tasvir edilen toplantı mekânı kızların elbiselerini kirletmeyi göze alamayacakları bir alanda yapılırken; kızların temizliğe olan düşkünlüklerine bir kez daha vurgu yapılır. Erkek egemen toplantı ise kendi değerlerinin dışında bir kişiliği olan Reyhan tarafından basılır. Kızların mı yoksa erkeklerin mi daha cesur olduğu yönünde tartışma yürür. Kitabın ilerleyen kısmında Reyhan kızların bir hafta temizlemeden hiçbir yere yerleşmeyeceğini belirtirken çantasında ıslak mendil taşıyarak hijyene ne kadar önem verdiğini vurgulaması ile bu yaklaşım pekişir (Ay, 2016: 1-10, 49). Ancak Reyhan bu özelliklerinin dışında adeta süper kahramandır. Hatta kendisinin erkeklerden daha cesur olduğu öne sürülerek onun kadar cesur olmayan erkekler de eleştirilir. Söz konusu mahallede yetişkinler dini değerlere bağlıdır. Mesela Neslihan Teyze karakteri umreden gelen, mübarek ve komşularına hurma dağıtan bir kadındır (Ay, 2016: 20). Kitaptaki kimi benzetmeler ve durum anlatımında da dini temalara rastlanır: “Salih de öyle bir Allah çekti ki bizim caminin müezzini bugüne kadar öyle içten Allah dememiştir” (Ay, 2016: 22). Çocuk karakterler ise yaptıkları kimi eylemlerin de dinsel birtakım sonuçları olabileceğini düşünmektedir: “Kedi sahiplerinden ve kedilerden helallik almalıyız.”, “Hem günah yahu başkasının malına mülküne zarar vereceğiz” (Ay, 2016: 26,52). Mahalle geleneksel değerlerin sadece dinsel anlamda değil başka alanlarda da kendini gösterdiği bir yapıya sahiptir. Mesela çocuklardan birinin annesi şifalı karışımlar yapıp komşulara hastalıklardan korunmaları için dağıtmaktadır ancak bu şifalı ilaçların her zaman iyi gelmediği, başka hastalıklara yol açtığı ve her hastalıklardan korumadığı da çocuklar tarafından fark edilmiştir. Asıl olanın geleneksel değil bilimsel yaklaşıma güvenmek olduğu, şifalı ilaçların olumsuz sonuçları vurgulanarak ortaya konmuştur (Ay, 2016: 33-36).

Serinin bir diğer kitabı olan “Kayıp Harita’nın Sırrı” (Ay, 2017) nda ise bu kez mahalle maçındaki ekşiği kapatmak için yeni bir çocuğa ihtiyaç duyulur. Suriye’den gelen ve Türkçe bilmeyen Ömer böylelikle hikâyeye dahil olur. Ömer’in ailesi ticaret yapmaktadır ve Suriye’den yeni gelmiştir. Ömer’in hiç arkadaşı yoktur. Ancak futbol birleştirici güç olur. Yine de Ömer ilk başta “yabancı transfer” olarak görülür. Hikâyenin görselinde ise Ömer’in “Özgür Suriye” yazılı tişörtü dikkat çeker (Ay, 2017: 13-15). Kitabın sonunda ise Ömer artık yabancı görülmez ve süreç içerisinde aktivitelere katılımı ve diğer çocuklara yardımcı olması sebebiyle “bizden” olarak çocuklar tarafından kabul edilir. Geleneksel zaman algısı bu kitapta da devam eder. Zira çocukların akşam ezanı okunmadan evde olması gerekmektedir. Mekânsal anlamda da belirleyici öğe olarak cami mahalle için önemlidir. Örneğin çocuklar arasında oyun yeri tarif edilirken “cami yanındaki boş arsa” şeklinde tanımlama yapılır (Ay, 2017: 43,49).

Serinin üçüncü kitabı “Tekini Arayan Ayakkabılar” da İstanbul’un en sevilen yönünden bahsedilerek başlanır. Buna göre İstanbul’un sevicecek yönleri: Kalabalık oluşu, Boğaz ve deniz iken bir çocuk gözüyle “sürprizli” oluşu ön plana çıkar. Sürpriz ile kastedilen planlama yapılamaması veya akışına bırakılan bir yaşam biçimidir (Ay, 2015:7). Karakterlerin ailelerinde geleneksel yapı devam etmektedir: Anne ve babalar gerektiğinde çocukların kulaklarını çekebilir, diğer yandan abiler kardeşlerini korumakla mükelleftir. Erkek çocuklarına sevgi gösterilirse şımaracağını düşünen baba, sevgisini mahalledeki bir diğer çocuk olan Reyhan’a gösterir (Ay, 2015: 10). Erkek çocuklarına karşı olan kızabilme özgürlüğü kız çocuklarına gösterilen şefkat ile yer değiştirir. Haftanın günlük planları arasında mahalle maçları bir

milli zafer edasında Cumartesi günlerine bırakılırken, Pazar gününün aileye, birlikteliğe ayrıldığı görülür. Erkek çocukları için önemli bir ortak nokta olarak görülen futbolda başarısız olan Kerem için fikirlerin ve düşüncülerin daha önemli olduğuna yapılan vurgu ile kendisinin farklı yetenekleri olabileceğinin altı çizilir (Ay, 2015: 13). Dolayısıyla herkesin yeteneğinin ve ilgisinin farklılığına ailelerin de destek vermesi önemli bir noktadır. Ancak mahalle takımı, mahalle çocuklarını bir araya getiren ana unsur ve mahalle onurunun sembolik ögesi olarak gösterilirken; takımın nesilden nesile aktarıldığı vurgusu da yer tutar. Yeteneği ile bu takımın kaptanı da Reyhan isimli karakterdir. Diğer kitapta da olduğu gibi bu kitapta da çocukların buluşma yerleri olarak mahalledeki geleneksel ve en önemli yapının simgesi cami iken buluşma zamanı da akşam ezanından önce olarak ifade edilir. Yine zaman vurgusu olarak “akşam ezanına kadar kapı kapı dolaştı” (Ay, 2015: 35) gibi ifadelerde geleneksel toplum idealleri ön plana çıkarırken, yaşlılarla ziyaret ve sohbet önemsenen değerler olarak karşımıza çıkar. Ayrıca mahalle “Eski İstanbul kültürü ve güveninin sembolü” olarak varlığını sürdüren bir mekandır. Kitapta iyilik, hayırseverlik, sevap gibi kavramlar ön plana çıkarılır, zor durumda olanlara gösteriş yapmadan veya onlara haber vermeden yapılan iyilikler ve sevaplardan bahsedilerek dinsel değerleri temsil eden ayakkabıcı gibi figürlere yer verilir. Böyle bir kişinin mahallede olmasından dolayı şükredilmesi ve mutlu olunmasının gerekliliğinden bahsedilir (Ay, 2015: 65). Dolayısıyla mahalle karmaşık ve kaos ortamında geleneksel değerlerin yaşatıldığı, korunaklı, kaostan uzak, bağlılıkların devam ettiği bir mekandır.

Çocuklar için aktarım öğelerinden biri de masaldır. “Mızıkçı Kral” isimli masalda şehri herkesten kıskanan kral ve onun şehri söz konusudur. Misafirin bile alınmadığı bu şehirde ok ile yapılan mücadelelerinin sonucunda iyi kalpli dev yönetime geçer (Sezgin, 2014). Böyle bir tasavvurda İstanbul, dillere destan ama ulaşılması zor bir şehir olarak karşımıza çıkar. Bir diğer masal olan “İstanbul’un Masal Ağaçları”nda ise Gülhane ve Emirgan parkları başrolde. Buradaki doğal denge, ağaç çeşitliliği, ağaçların işlevleri, hayvanların yaşamı üzerinden yeşil bir İstanbul masalı ortaya çıkar (Zengin, 2012d).

“Kartalların Kurduğu Şehir İstanbul” kitabında İstanbul’un kuruluşundaki tarihsel kökenleri çok daha geriye götürülür. Bu kitapta Konstantin’in İstanbul’a gelişi, halkına olan rehberliği anlatılırken genel tarihsel anlatıdaki ötekileştirilen Bizans’ın aksine daha olumlu bir portre çizilir. İstanbul’a göç süreci, yerleşilen arazinin verimliliği, deniz kıyısına yakın oluşu, yaşam koşulları açısından elverişliliği gibi coğrafi açıdan avantajlar ön plandadır. Bunun yanı sıra düzenlilik, yerleşme aşamasındaki planlama, şehrin güvenliğini sağlamak için surların inşası gibi merkezi yönetim faaliyetlerinin önemine arka planda yer verilirken masalsı boyut tarihi yarım adanın oluşumunda kartalların yol göstericiliği ve bunu simgeleyen çift başlı kartal imgesi ile anlatılır (Aktaş, 2014b).

3.2. Çocukların Gözünden İstanbul

Çocukların kendi İstanbul imgeleri ise belediyenin İstanbul temalı hikâye yarışmalarında karşımıza çıkar. “Hayalimdeki İstanbul” serisinde İstanbul’un korkutucu boyutlarından biri “sokak çocukları” olarak tasvir edilir. Bu çocuklar duvar resimleri, saldırgan resimlerin olduğu bir ortamda, uyuşturucu madde çeken “tehlikeli ve tehditkâr” gruplardır (Sertbaş, 2016: 10). Buna karşılık olumlu İstanbul imgesinde Boğaz, erguvan ağaçları, vapur, çay, martı, simit, yeşil alanlar, tarihsel mekanlar ön plandadır. İdealize İstanbul trafikten uzak, bisikletle gidilen, engellilerin yaşam koşulları ve gerekliliklerini sağlayan bir şehirdir. Kırsal yaşamın değerlerinin bir kısmı kente taşınmıştır. Bahçeli evler, taze ekmek kokusunun hissedilebildiği sokaklar ve sokaklarda oynayan çocuklarla kırım şehirden yaşamı idealize edilen İstanbul tasavvurunda karşımıza çıkar (Keskin, 2016: 42).

Kimi zaman İstanbul o kadar bozulmuştur ki bunun için öze yani geçmişe dönmesi gerekir. Araba kirliliğinin olmadığı, dinsel temalarla ezanın duyulabildiği, çok kültürlülükle çan seslerinin de buna eşlik ettiği İstanbul idealize edilir (Başar, 2016: 21). Eski İstanbul Osmanlı ile özdeşleşirken bunun içerisindeki çok kültürlülük, ticari işletmelerdeki gayri müslim yoğunluğu da altı çizilen bir diğer unsurdur. Ayrıca Eski İstanbul’un nezih yapısı ve arınmışlığı, herkesin istediği gibi şehre girememesi gibi ifadeler daha

elitist bir çerçeveden de okunabilir (Başar, 2016: 23). Gelecekteki İstanbul tasavvuru ise kimsenin korku sebebiyle gelmek istemediği, bomboş kalacak bir İstanbul imgesidir. Bu olmasın diye yapılması gereken ise geçmişin olumlu mirasını bugünün gereksiz unsurlarından arındırıp geleceğe aktarmak olarak iletilir (Başar, 2016: 26-27).

İstanbul'un 2071'deki tasvirinde tarihi yapıların olduğu şehrin içerisinde teknolojinin uçan arabalar ve ışınlanma ile kullanımı söz konusudur (Aydın, 2018: 7-12). Buna karşılık kalabalık ve gürültü hali devam etmektedir. Ancak gökdelenlerden arınmış düzenli, yeşil alanların olduğu, huzurlu bir İstanbul imgesi de karşımıza çıkar (Aydın, 2018: 11-12). Projelerin gerçeğe ulaştığı yükselen İstanbul ve hiçbir zaman yıkılmayan Türkler imgesi ile milliyetçi değerlerin aktarımına da rastlanır (Bakhodirova, 2018: 15). Buna karşılık Türkçe ve Türk dilini yaygınlaştırma konusunda da olumlu yaklaşımların altı çizilirken Malazgirt Savaşı yıldönümü düşüncesinden hareketle 2071'deki İstanbul'u anlatan hikayelerin derlendiği görülür. Bu anlatıdaki İstanbul geçmişten geleceğe açılan kapıların merkezi konumundayken, Anadolu, İstanbul ve Türklük vurguları ön plana çıkar ve tarihsel olarak Bizans uygarlığı ötekileştirilir. İç ve dış mihraklara karşı girişilen Anadolu'nun fethi ise tarihsel olarak yüceltilir (Agkous, 2018: 45).

Bu çerçevede ütopyik İstanbul imgesi kır-kent sentezini sağlamış ve geleneksel değerlerini koruyarak geleceğe aktarmış bir şekilde karşımıza çıkarken distopik İstanbul imgesi gökdelenlere sıkışarak yaşamını sürdüren, birbiri ile iletişimini kesmiş, çevresine duyarsız, teknolojinin bağımlısı olmuş insanların mutsuz bir şekilde yaşadığı gri bir şehirdir. Buna karşılık ayakta kalmaya çalışan değerleri vardır ve bu dikotomik bir şekilde belirtilir. Tüm siyah dumanlara rağmen kanat çırpmaaya çalışan karga, gri gökdelenlerin arasına sıkışan beyaz ahşap binalar, gökdelenlerin uyumsuzluğuna rağmen tarihi sular, köprülerin uyumu ve kültürel taşıyıcılıkları şehrin özü olarak söz konusu kitaplarda resmedilir.

3.3. Okula Yardımcı Ders Kitaplarında İstanbul İmgesi

İstanbul imgesi sadece hikayeler ve masallarla sınırlı değildir. İBB ve Milli Eğitim işbirliği ile "İstanbul Dersi" kitapları basılarak farklı eğitim çağındaki çocukların İstanbul'u tanımaları amaçlanmıştır. İlgili kitaplara ulaşılmakla birlikte yayın yılı bilgileri edinilememiştir. Söz konusu kitaplar içinde 4. sınıflar için yazılan kitapta temalar boyunca çocuklara eşlik eden karakter İstanbul'un simgelerinden martıdır. Birinci tema olan "İstanbul'u Tanıyorum" kısmında tarihsel mekanlara sahip İstanbul'un coğrafi ve doğal özelliklerine yer verilir. İkinci tema olan "İstanbul'un Dünü Bugünü ve Yarını"nda ise tarihsel olarak İstanbul'un antik, Bizans öncesi, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi ve bugününe değinilir: Bunlar içinde en kaotığı tramvaylar, arabalar, yüksek binalar ve iş yaşamı koşturması ekseninde son dönemdir. Üçüncü tema olan "Adım Adım İstanbul" da saraylar, camiler, kemerler, çeşmeler ve sebiller üzerinden İstanbul'daki Osmanlı mirası anlatılır. Dördüncü tema "İstanbul Benim Okulum" kısmında tarihi okullara yer verilir: Koca Mustafa Paşa İÖO, Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi bu kurumlardandır. Beşinci tema "Sayfa Sayfa İstanbul" da İstanbul'u anlatan deyiş ve tekerlemelere, hikayelere yer verilir. Altıncı tema "İstanbul'da Alışveriş"te Antik dönemden bu yana ticaret anlatılırken liman, çarşı ve paranın önemine değinilir. Yedinci tema "İstanbul'da Kültür Sanat" ta ilçelerdeki İBB festivalleri, İKSV ve lale festivaline değinilir. Sekizinci tema "İstanbul'da Yaşıyorum" da İstanbul'un tabelalarının anlamı, konaklar, köşkler ve yalılarla ilgili bilgilere yer verilirken modern yapının simgesi olarak ilk yüksek binalar olan Maya, Sabancı, İş Bankası ve Sapphire 'e de yer verildiği görülür. Buna karşılık Haliç, Çengelköy, Boğaz, Çamlıca, Küçükçekmece, Göksu Deresi, Çamlıca, Yıldız Korusu Adalar, Belgrad Ormanları, İstanbul'da görülmesi gereken yerler arasında sıralanırken dokuzuncu tema "Yaşayan İstanbul" da İstanbul'un çevre kirliliği ile olan mücadelesi belediyelerin faaliyetlerine de değinilerek aktarılır. Haşere ile mücadele, Boğazların temizlenmesi, İGDAŞ'ın faaliyetleri, E-5 kenarlarına gül ve lalelerden bitki duvarı projesi değinilen öğelerdir. Bunun yanı sıra yenilenebilir enerji temalarına da yer verilir: dalga ve akıntıdan, çöp gazından, rüzgârdan elektrik üretimi, güneş enerjili trafik lambası ve otobüs durakları aktarılan projelerdir (Ertuğrul, t.y).

Aynı serinin 5. sınıf kitabında ise temalara eşlik eden Hezarfen Çelebi'dir. Birinci temada camilere yer verilirken, yedi tepeli İstanbul'dan türeyen İBB logosuna değinilir. İkinci tema dördüncü tema ile aynı paralellikte işlenirken; "Bugünkü İstanbul" kısmında Taksim, Galata, Boğaz ve Yerebatan Sarnıcına da değinilir. Üçüncü tema Surlar, Hisarlar, Müzeler, Köprüler çerçevesinde değerlendirilir. Bir yabancıyla gözle anlatılan İstanbul'a da bakıldığında iki dinin buluşma yeri Ayasofya olarak gösterilirken Sultanahmet, Haydarpaşa, Köprüler gezilip görülecek yerler olarak tasvir edilir. İstanbul'un okullarında bu kez bilim merkezleri ön plana çıkar: İTÜ, Boğaziçi, Şişli Belediyesi, Santral İstanbul ve İstanbul Bilim Teknoloji Tarih Müzesi önerilen yerler iken listenin daha geniş ve çoğulcu hale büründüğü görülür. Beşinci temada İstanbul'u anlatan şiirlere yer verilirken şarkılarda ağırlık Türk Sanat Müziği'ndedir. "İstanbul'da Alışveriş" temasında İstanbul- sanayi ilişkisine yer verilir. Kültür ve Sanat'ta ise bu kez çok kültürlülük dini bayramlarla ele alınır. Paskalya, Nevruz, Roş Ana, Ramazan, Noel ve Hıdırellez hakkında bilgi verilir. "İstanbul'da Yaşıyorum" kısmında toplu taşımalar ve tarihleri, vapurlar, tramvay, metro, marmaray, metrobüs ve köprüler çerçevesinde ele alınır. "Yaşayan İstanbul'da ise Mimar Sinan'ın eserleri ve tarihi hamamlar ön plandadır (Ertuğrul, t.y).

3. sınıf için yazılan kitapta temalara eşlik eden karakter vapurdur. İstanbul'un etimolojik kökeni anlatılırken, 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilen İstanbul'un bu süreci hakkında bilgi verilir. Kartpostal görüntüleriyle İstanbul anlatımı söz konusudur. İstanbul'un dün ve bugün bir çerçeve içerisinde alt üst şekilde ayrıştırılarak üst kısmın bugün, altta kazılan kısmın ise geçmiş olduğu bir şekilde aktarılır. Kuleler, Miniatürk, Taksim, Parklar görülmesi gereken mekanlardır. İstanbul'un geçtiği sayışmalar, ninniler, tekerlemeler, bilmece, şiirlere yer verilirken alışveriş kısmında tarihi çarşı ve sahaflar kadar AVM'ler de alışveriş mekanları arasında yer alır. Kültür ve sanat kısmında İstanbul fotoğrafları ve resimleri olan ünlü isimlere yer verilmesinin yanı sıra resim, cam, minyatür, heykel, çini, hat, ebru gibi geleneksel sanatlara ve geleneksel sanatların devam ettiği Eyüp oyuncakçısına da yer verilir. İstanbul'un meşhur lezzetleri balık ekmek, hıyar, boza, çikolata, yoğurt semtlerle eşleştirilerek kendilerine yer bulur ve statlar, yarışlar İstanbul'da yaşamının içerisinde yer alır. "Yaşayan İstanbul" da İstanbul'daki doğaya yer verilirken tehlike altındaki türlere dikkat çekilir (Ertuğrul, t.y).

Genel olarak bakıldığında bu kitaplarda çok kültürlülük, İstanbul'un Osmanlı geçmişi, geleneksel değerler, modern ticari yaşamın benimsenen değerleri, İBB'nin hizmetleri ve bunu sağlayan kurumlar hakkındaki bilgilerin yanında özellikle İstanbul'un turistik ve tarihsel mekanlarını daha ön plana çıkaracak temalara ağırlık verildiği görülmektedir.

3.4. Etkinlik Kitaplarında İstanbul İmgesi

2017 yılında çocuklar için basılan etkinlik kitaplarında öne çıkan temalara bakıldığında İstanbul'un MÖ'den başlayarak bugüne uzanan tarihsel mirası ağırlıklı olarak Osmanlı dönemi üzerinden aktarılırken İslam etkisi, kutsal emanetler, saraylar, yalılar, laleler, kuleler, fenerler, su kemerleri, miniatürk, tarihi semtler, kapılar kadar, bugüne gelindiğinde Formula-1 pisti, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü ön plana çıkarılan yapılar arasında yerini alır (Çorlu, 2017a, 2017f).

Kitaplarda şehrin herkesi kucaklayan yapısı "bayram sofrası gibi" olarak aktarılırken, neye inandığın, nasıl yaşadığın, kim olduğun, hangi milletten olduğun önemli değil şeklindeki ifadeyle kapsayıcı bir anlatım benimsenmeye çalışılır. Bu çerçevede üç dinin sembolleri ve ibadet yerleri hakkında bilgi verilirken Pera Palas kimlikler arası senteze en iyi örnek olarak sunulur (Çorlu, 2017a, 2017b).

Şehirde ulaşım konusunda İstanbul kart çeşitleri, otobüs, metro kullanımı hakkında bilgiler yer alırken; Avrasya tüneli ulaşım açısından ön plana çıkarılır (Çorlu, 2017c). Parklar, bahçeler, ağaçların faydaları, ormanlar, kasırlar, doğa faaliyetleri, orman canlıları, çiçek türleri, sokaklardaki canlar, boğazdaki canlar, havadaki canlar gibi başlıklarda ise İstanbul'daki doğal yaşam aktarılmaya çalışılır (Çorlu; 2017d, 2017g). Daimî olarak canlı olan İstanbul imgesi farklı seslerin bileşiminden oluşur: martı,

insan, araç, rüzgar, vapur bunların başlıcalarıdır. Sanatsal aktivitelerde geleneksel el sanatları ön planda iken İstanbullu ressamlar, filmlerde meşhur olan İstanbul mekanları, fotoğraf çekilebilecek İstanbul mekanları görülmesi beklenen yerlerdir (Çorlu, 2017e). İstanbul'da engelleri nasıl kaldırabiliriz sorusuna cevaben belediye hizmetleri çerçevesinde İSEM, İBB farklı birimlerinin hizmetlerine yer verilir (Çorlu, 2017h).

4. Sonuç

Yerel yönetimlerin çocuklar için bastıkları özellikle de kendi buldukları şehir hakkında ilettikleri çeşitli türdeki eserler gelecek kuşakların zihninde geçmiş- bugün ve gelecek arasında yaşadıkları mekân bağlamında ilişki kurmaları açısından önemlidir. İstanbul nezdinde İBB'nin söz konusu dönemlerde farklı türlerde basmış olduğu eserler incelenmiş ve yukarıdaki analizlere dayanarak genel bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre İstanbul belirli simgelerle özdeşleştirilmiş görünmektedir: Martı, simit, tarihi yapılar, vapur bunların başında gelirken; daha çok turistik bir İstanbul imgesi ön plana çıkar. Geleneksel değerlere, dinsel öğelere, Osmanlı mirasına dayanan bir İstanbul imgesi modern dönemde yaşaması ve yaşatılması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dönemin modern İstanbul'unun eleştirilerinin ise gelenekselden kopuş veya geçmişi unutmaya üzerinden şekillendirildiği görülür.

Modern İstanbul, kalabalık, grilik, karmaşa, kaos, iletişimsizlik üzerinden yapılan eleştirilerle aktarılırken; teknolojinin imkanlarını doğayı koruma ile dengeleyip, geçmişin değerlerinin geleceğe taşındığı, kırsal yaşamın kent içinde yer bulduğu bir İstanbul idealinin ön planda yer aldığı görülür. İstanbul'un geçmişi kimi zaman resmi tarih anlatılarıyla aynı seyri izlerken kimi zaman da çok kültürlülük, farklı uygarlıkların etkisi gibi konulara yer verilerek daha çoğulcu bir zemine oturtulur. Çocukların kendi aktardıkları hikayelerde de İstanbul imgesi benzer paralellikler taşıırken teknoloji kullanımı ile ilgili tasavvurların daha ön planda olduğu göze çarpar.

Çalışma İBB'nin 2000 sonrası ulaşılabilen çocuk kitapları ile sınırlı kalmıştır. Yerel yönetimlerde seçimler sonrasındaki değişikliğe bağlı olarak çocuklar için yeni bir İstanbul imgesi içeren kitaplar basılmasına veya başka şehirlerde belediyelerin çocuklar için yaptığı yayınlardan hareketle çalışmanın içeriği ve alana katkısı genişletilebilir. Ancak şu an için İstanbul nezdinde yeni dönemde ortaya çıkan bu şekilde yayınların mevcut olmadığı için çalışma bu şekilde düzenlenmiştir.

Sonuç olarak İBB'nin çocuk kitaplarında geleneksel yapı ile modern yaşamı uzlaştırmaya çalışan ve kır-kent sentezinde bir İstanbul imgesinin yaratılarak çocuklara aktarıldığı, karakterlerin, resimlerin, hikayelerin buna göre şekillendirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Burada özellikle Osmanlı geçmişinin tarihsel öğelerini koruyarak kurgulayan, çağın gerekliliklerine ayak uydurmakla birlikte "özel" değerleri taşıyan, kent yaşamıyla kır yaşamını bir arada yaşatmaya çalışan, dinsel temalarda çok kültürlülüğe kapı aralayan bir anlatının ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekli değildir.

Destek Beyanı

Bu çalışmanın finansmanı yoktur.

Çıkar Beyanı

Bu makalede herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Agkous, G.İ. (2018). Geçmişten Geleceğe İstanbul'um. *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri 2071'de İstanbul* (s. 45-51) içinde. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Aktaş, U. (2014a). *Rüzgâr Dede ve Küçükçekmece Gölü*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Aktaş, U. (2014b). *Kartalların Kurduğu Şehir*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Aydın, E. (2018). 2071'de İstanbul. *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri 2071'de İstanbul* (s.7-12) içinde. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Ay, A. (2015). *Bizim Mahallenin Dedektifleri Tekini Arayan Ayakkabılar*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Ay, A. (2016). *Bizim Mahallenin Dedektifleri Eski Konağın Gizemi*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Ay, A. (2017). *Bizim Mahallenin Dedektifleri Kayıp Haritanın Sırrı*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Bakhodirova, M. (2018). Sultan Şehir İstanbul. *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri 2071'de İstanbul* (s. 13-18) içinde. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Bavidge, J. (2011). Vital Victims: Senses of Children in the Urban. *Children in Culture, Revisited Further Approaches to Childhood* (s. 208-223) içinde. Karin Lesnik Oberstein (ed), Palgrave Macmillan.
- Bavidge, J. (2006). Stories in Space: The Geographies of Children's Literature. *Children's Geographies*, 4(3), 319-330
- Başar, D. (2016). İstanbul'u Kurtarmak. *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri Hayalindeki İstanbul* (s.19-28) içinde. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Börekci, F. (2016). *Civil Civil Taksim*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Campagnaro, Marnie (2017). Bruno Munari's Visual Mapping of the City of Milan A Historical Analysis of the Picturebook Nella Nebia di Milano. *Maps and Mapping in Literature Landscapes, Seascapes and Cityspaces* (s.148-163) içinde Nina Goga, Bettina Kümmerling-Meibauer (ed.), John Benjamin Publishing Company.
- Çorlu, B. (2017a). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Taşı Toprağı Altın Şehir*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017b). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Şehrin Dini Yüzü*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017c). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Bir Şehir Yolculuğu*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Çorlu, B. (2017d). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Yeşil İstanbul*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017e). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: İstanbul'un Renkleri, Desenleri*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017f). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Tarih Kokusu*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017g). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: İstanbul'un Canları*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Çorlu, B. (2017h). *El Emeğim İstanbul Etkinlikleri: Engelsiz İstanbul*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Ertuğrul, Ş. (ed) (T.Y). *İstanbul Dersi Öğrenci Kitabı: İlköğretim 3*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Ertuğrul, Ş. (ed) (T.Y). *İstanbul Dersi Öğrenci Kitabı: İlköğretim 4*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Ertuğrul, Ş. (ed) (T.Y). *İstanbul Dersi Öğrenci Kitabı: İlköğretim 5*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Foster, J.,Finnis, E. ve Nimon, M. (2005). *Bush, City, Cyperspace The Development of Australian Children's Literature into the Twenty-first Century*. Center for Information Studies, Charles Sturt University.
- Grenby M. (2008). *Children's Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Gutierrez, A.K. (2017). New York Just Like I Pictured It- Skyscrapers and Everything. *Maps and Mapping, Literature Landscapes, Seascapes and Cityspaces* (s.113-128) içinde Nina Goga, Bettina Kümmerling-Meibauer (ed.). John Benjamin Publishing Company.
- Jones, O. (2002). Naturally Not! Childhood, the Urban and Romanticism. *Human Ecology Review*, 9(12), 17-30.
- Keskin, E. (2016) . İstanbul Sokakları. *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri Hayalimdeki İstanbul* (s.39-46) içinde İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Kuntz, P. S. (1997). City Children in African Children's Literature. *Opinion Paper*. Çevrimiçi (14.4.2022) <https://eric.ed.gov/?id=ED405586>
- Löwe, C. (2017). Mapping a city Berlin in a Contemporary Detective Novel. *Maps and Mapping in Literature Landscapes, Seascapes and Cityspaces* (s. 95-112) içinde. Nina Goga, Bettina Kümmerling-Meibauer (ed.), John Benjamin Publishing Company.
- Nodelman, P. (1988). *Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Picture Books*. Athens, GA: University of Georgia Press.
- Örs, H.B. (2007). İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (s.3-45) içinde H. Birsen Örs (der). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Öztaş, G.G. (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Painter, C., Martin, J. R. ve Unsworth, L. (2012). *Reading Visual Narratives Image Analysis in Children's Picture Books*. Sheffield, Bristol, Equinox Publishing
- Rose, J. (1984). *The Case of Peter Pan, or, The Impossibility of Children's Fiction*, London: Macmillan
- Russell, D. L. (1998). The City Spreads Its Wings :The Urban Experience in Poetry. *Children's Literature in Education*, 29(1), 31-43.
- Sertbaş, A. E. (2016). Vanilya, *Çocuk Yazarlardan İstanbul Hikayeleri Hayalimdeki İstanbul* (s. 7-13) içinde İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Sezgin, G. (2014). *İstanbul'a Masallar: Mızıkçı Kral*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Zengin, S. (2012a). *İstanbul'un Prenses Adaları*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Zengin, S. (2012b). *İstanbul'un Tarihi Sarayları*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları
- Zengin, S. (2012c). *İstanbul'un Süslü Çeşmeleri*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Zengin, S. (2012d). *İstanbul'un Masal Ağaçları*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları.